

УДК 371.134(477+061.1)

О. Б. Лисак,
старший викладач
(Київський національний торговельно-економічний університет)
lolga@voliacable.com
ORCID: 0000-0002-9800-811X

ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Фінансування студентської академічної мобільності є важливою передумовою зростання кількості мобільних студентів. У статті надано огляд шляхам фінансування навчання за кордоном. Здійснено порівняння доступу до стипендій та грантів в Україні та Європейському Союзі. Виявлено, що в ЄС доступ до стипендій часто залежить від рівня економічного розвитку та політики країни. В Україні відповідальність за пошук стипендій у більшості випадків лежить на самих студентах. Дано огляд основних стипендійних програм для українців.

Ключові слова: фінансування, академічна мобільність, стипендія, джерела фінансування.

Постановка проблеми. Фінансування програм мобільності є однією із найбільш проблемних сфер, нездатність знайти фінансування для навчання за кордоном, по-перше, демотивує студентів, по-друге, створює значні перешкоди на шляху мобільності. Тому забезпечення відкритої та прозорої системи фінансування мобільності є однією із важливих педагогічних умов формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю. Тут важливо не лише розширювати фінансування, а й навчити студентів використовувати усі доступні можливості для знаходження джерел фінансування.

Досвід вирішення цієї проблеми в ЄС та Україні різниться, адже питання стимулювання студентської мобільності стали пріоритетними в Європі набагато раніше, ніж в Україні. Ми розглянемо основні джерела фінансування мобільності у європейському та українському освітньому просторі та зосередимося на найбільш перспективних із них.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед українських вчених питання академічної мобільності вивчали Л. Сокурянська та О. Кислова (мобільність з соціологічної точки зору), В. Астахова (основні тенденції академічної мобільності українських студентів), Є. Астахова (ризики та протиріччя розвитку академічної мобільності в Україні), Н. Гуляєва (питання організації мобільності студентів), А. Мокій та І. Лапшина (мобільність в контексті викликів та загроз для людського капіталу України), Л. Гурч (створення єдиної системи мобільності між українськими вищими навчальними закладами) та Д. Свириденко (глобалізаційні процеси в освіті). Окремі аспекти академічної мобільності досліджено у працях таких зарубіжних науковців, як: О. Коропченко (система визнання документів про освіту), Ф. Альтбах (мобільність як аспект глобалізації), Х. де Віт (процеси інтернаціоналізації в освіті), Л. Вебрік (тенденції сучасної академічної мобільності студентів в Європі), М. Ван дер Венде (європейська мобільність), Я. Садлак (посилення позицій європейської освіти), Б. Вехтер (інтернаціоналізація освіти) та У. Тайхлер (результати Болонського процесу).

Мета статті. Метою статті є огляд шляхів фінансування академічної мобільності, порівняння доступу до стипендій, грантів, кредитів для студентів України та ЄС, пропозиції щодо підвищення рівня обізнаності із шляхами фінансування навчання за кордоном.

Виклад основного матеріалу. Витрати на освіту і мобільність у різних країнах Європи варіюються. В цілому, ці витрати складаються з плати за навчання, вартості проживання та інших витрат, у тому числі страхування або плати за підручники. Оскільки вартість проживання у різних країнах ЄС не однакова, студенти із країн з низьким доходом ставляться у відносно гірше становище при переїзді на навчання до більш багатих країн. Наприклад, у матеріалах звіту "Фінансування мобільності студентів у вищій освіті" повідомляється, що студенти з Естонії, Польщі та Португалії стикаються з проблемами, пов'язаними з витратами на проживання за кордоном, в той час як лише деякі студенти з Люксембургу та Фінляндії інформували про подібні проблеми [1: 16–18]. На нашу думку, для студентів з України ця ситуація буде ще більш критичною, адже завдяки стрибкам у курсі валют та його нестабільності важко прорахувати витрати на навчання та проживання наперед.

У деяких країнах, таких як Норвегія, Швеція і Фінляндія, студенти-європейці не платять за навчання в державних університетах. У Данії студенти платять за навчання, тільки якщо вони суміщають роботу і навчання. В Австрії та Словаччині тільки із студентів, які не закінчують навчання протягом певного періоду часу, стягується плата за навчання, але при цьому нема ніякої дискримінації у розмірі цієї плати.

Що ж до інших європейських країн, рівень плати за навчання залежить від різних критеріїв. Наприклад, в Угорщині, Естонії, Латвії, Литві, Словенії він залежить від успішності. У Франції плата варіюється від більш поширених 550 євро за рік, а в деяких університетах може доходити до 10,000 євро на рік. Тим не менш, деякі студенти, які отримують стипендію, звільнені від плати за навчання (стипендії

присуджуються студентам на основі аналізу їх фінансового становища). В Іспанії та Латвії рівень плати за навчання залежить від освітньої галузі. У Туреччині кожен студент платить за навчання і розмір плати залежить від освітньої галузі. Нарешті, деякі країни не роблять різниці у рівні плати за навчання, такі як Голландія, Бельгія, Ісландія та Ліхтенштейн. У цих країнах всі студенти платять однаково суму. Ситуація у Великобританії є складною, адже там студенти з Великобританії і ЄС платять максимальну плату у розмірі 9,000 фунтів (10,870 євро) на рік.

Доведено, що у країнах Євросоюзу нема єдиного підходу до встановлення плати за навчання навіть для своїх громадян, не говорячи вже про іноземців. Студенти мають можливість вибору країни з платою за навчання, яка їм підходить або ж претендувати на стипендії та гранти, в той же час проживання у Єврозоні в будь-якому випадку вимагатиме додаткових витрат від українського студента.

Потенційні студенти з держав-членів ЄС мають нерівні можливості доступу до стипендій та грантів. В таких країнах, як Греція, Угорщина, Італія, Іспанія і Румунія державні стипендії взагалі відсутні. В Італії, Іспанії та Угорщині як альтернативне джерело фінансування пропонуються державні кредити. У Греції та Румунії ні гранти, ні кредити не доступні для студентів. І навпаки, в країнах з високим рівнем доходу, таких як Фінляндія, Данія і Люксембург, загалом майже всі витрати на навчання покриваються за рахунок стипендій, хоча в цих країнах стипендії доповнюються кредитами. У Великобританії, яка є дуже популярною країною для здобуття вищої освіти, основними засобами фінансування освіти є державні кредити. Незважаючи на те, що кредити доступні у Великобританії і для іммігрантів, студентам із країн з низьким рівнем доходу важко отримати і виплачувати їх у разі повернення на батьківщину [2: 1–3].

Отже, в межах ЄС система фінансування вищої освіти різниється. Студентам із більш розвинених країн легше отримати доступ до стипендій або державних кредитів, в той час як студентам з менш розвинених країн доводиться самим піклуватися про фінансування своєї освіти. Розглянемо найбільш розповсюджені джерела фінансування:

- *Сімейні ресурси*: більшість студентів походять з не дуже забезпечених родин, тому можливості підтримки є обмеженими. Особливо важко для студентів із небагатих країн отримати освіту у більш розвинених, оскільки це вимагає значних витрат, які родини студентів не можуть собі дозволити.

- *Власні заробітки студента*: зазвичай доходи студентів не є достатніми для покриття всіх витрат, а також час, що витрачається на роботу, зменшує кількість навчального часу. Так, серед студентів-позичальників, що беруть кредити у банках працює лише невелика частка. У середньому, студенти-позичальники працюють менше, заробляють менше і в меншій мірі покладаються на свої доходи, ніж інші студенти [3: 25–30].

- *Роботодавці*: іноді компанії інвестують у навчання студентів і сплачують за їх навчання. Тим не менш, важко уявити, що роботодавці будуть фінансувати мобільність студентів на період одного року чи більше. Компанії мають стимули для фінансування освіти, тільки якщо співробітники залишатимуться в компанії протягом певного періоду часу. Однак, оскільки ринок праці передбачає мобільність, інтерес компаній до інвестицій низький.

- *Гранти, стипендії і кредити*: гранти є загальною системою розвитку освіти та мобільності. Гранти можуть призначатися для покриття деяких або всіх витрат на проживання, витрат на мобільність або плату за навчання [1: 16–18].

Надання грантів на навчання часто залежить від багатьох критеріїв. Ці критерії в основному враховують фінансові потреби, успішність і сферу навчання. У Данії, Фінляндії і Швеції гранти універсальні і вимагають лише мінімальних зусиль студентів під час навчання. Естонія вимагає у студентів високого рівня успішності для отримання гранту на навчання. У Греції тільки студентам-відмінникам надається фінансова допомога, хоча рівень підтримки залежить від їх фінансових потреб. В інших країнах (Бельгія, Ірландія, Нідерланди, Фінляндія, Сполучене Королівство і Ліхтенштейн) надання грантів залежить тільки від фінансових потреб, а й у разі необхідності продовження терміну навчання, успішність навчання може бути взята до уваги. У Нідерландах фінансова підтримка надається і залишається неоплатною, якщо студенти закінчують навчання протягом 10 років від моменту отримання першої суми, в іншому випадку підтримка трансформується в процентну позику.

Фонди ЄС включають в себе декілька стипендіальних програм для підтримки політики у сфері вищої освіти, наприклад, Erasmus+. Але цих грантів і стипендій часто недостатньо, і в основному вони виділяються на короткострокову мобільність, наприклад, протягом одного семестру. Розмір існуючих субсидій не допоможе досягти запланованої позначки у 20 % мобільних студентів до 2020 року. На національному та регіональному рівнях існування та розмір грантів і кредитів для студентів вищих навчальних закладів суттєво різниється.

Незважаючи на вищезазначені протиріччя, за кордоном більше уваги приділяють так званій "фінансовій грамотності", а саме, навчають студентів самостійно розраховувати витрати та шукати джерела фінансування. Так, університети надають поради щодо планування витрат на період мобільності за наступною послідовністю:

- вартість подання заявки на участь у програмі, вартість програми/плата за навчання;
- плата за переліт/транспортні витрати, проживання та харчування;
- страховка, витрати на паспорт та візу, особисті витрати [4].

Окрім вищезазначених "традиційних" джерел фінансування, іноземні університети пропонують також креативні ідеї фандрайзингу, а саме: національні спільноти, які мають інтереси в конкретних країнах; громадські організації; агенції та фонди; туристичні агенції; асоціації випускників середньої школи або університету; професійні та бізнес-клуби; благодійні, етнічні та релігійні організації [5].

Якщо говорити про українські реалії, то багато років була розповсюджена думка, що навчання за кордоном доступне лише для студентів з забезпечених сімей. Зараз зрозуміла неправильність цього твердження, в той же час знаходження фінансування для періоду мобільності за кодом залишається складним питанням.

Примірне положення про академічну мобільність свідчить, що "призначення і виплата стипендій студентам здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня № 882 "Питання стипендіального забезпечення" та "фінансування програми академічної мобільності може здійснюватись за рахунок:

- бюджетних коштів, у тому числі коштів, які виділяються в рамках національних проектів;
- централізованих позабюджетних коштів вищих навчальних закладів;
- коштів фондів підтримки і розвитку вищої освіти;
- грантів національних та міжнародних організацій і приватних фондів;
- коштів приймаючої сторони, якщо це передбачено угодою з вищим навчальним закладом-партнером;
- спільних коштів за рахунок вищих навчальних закладів України та вищого навчального закладу-партнера;
- особистих коштів учасників академічної мобільності [6].

Самостійно заробити на навчання за кордоном хоча б протягом одного семестру чи року дуже важко, майже неможливо для студентів денної форми навчання. Тут більш доцільно говорити про самостійну оплату, наприклад, другої вищої освіти або професійних стажувань. Навіть за умови отримання кредиту на навчання, студенти матимуть розраховуватись за нього за повною, а не на зниженою ставкою кредитування, як це відбувається в ЄС [7].

Українським студентам необхідно оволодіти базовими навичками та знаннями для участі у стипендіальних програмах та отримання грантів. Вони надають доволі широкі можливості фінансування, хоча, багато програм є недоступними для українських студентів, оскільки наша країна не є членом ЄС. По-друге, значна кількість стипендій призначається для країн, що розвиваються (наприклад, Африка). І хоча Україна знаходиться у кращому економічному становищі відносно цих країн, це позбавляє значних можливостей фінансування. Усі зовнішні джерела фінансування можна розділити на три групи (рис. 1).

Рис. 1. Джерела фінансування студентської мобільності

Конкретні пропозиції щодо стипендій знаходяться у табл.1 [8: 1–3].

Студентів-економістів слід заохочувати самостійно шукати інформацію про джерела фінансування, адже майже кожен європейський університет пропонує такі можливості. Необхідно створити належний рівень обізнаності студентів з діяльністю таких сайтів, як Studway, Uinstudy, де регулярно з'являються пропозиції щодо грантів, стипендій та стажувань. В той же час слід брати до уваги той факт, що стипендії

не можуть покрити витрати на навчання усіх бажаючих, вимоги для отримання стипендій досить високі, а перевагою для студента буде володіння національною мовою країни, де він планує навчатися.

Таблиця 1

**Джерела отримання стипендій
(країни та розмір стипендій)**

Назва	Країна	Розмір стипендії
<i>Фонди</i>		
Erasmus+	ЄС	€ 1,000 щомісяця
Міжнародний Вишеградський Фонд	Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина	€ 2,300 на семестр студенту та 1,500 університету на навчання
Всесвітні студії	Не обмежуються	до \$50,000 на 1-2 роки навчання
<i>Уряди країн</i>		
Visby Program	Швеція	близько € 1,000 щомісяця
Уряд Франції	Франція	€ 620 щомісяця
Quota Scheme	Норвегія	стипендія у вигляді позики, 70% якої на треба сплачувати за умови повернення на батьківщину
Chevening	Велика Британія	стипендія, що покриває вартість навчання та щомісячні витрати
Italian Government-Courses Grant	Італія	Розмір стипендії може різнитися
<i>Університети</i>		
OpenSocietyFoundations/CambridgeScholarship	Велика Британія	Повна або часткова компенсація плати за навчання, можливе надання стипендії
Центрально Європейський Університет	Угорщина	повна оплата навчання або оплата 50-80% вартості навчання

Можна розвивати у студентів проактивну позицію щодо пошуків фінансування, тобто не позицію очікування "ідеальної пропозиції", а знання, уміння і навички пошуку стипендій, які нерозривно пов'язані з наступними етапами: пошук стипендії, написання мотиваційного листа, підготовка усіх інших документів для подання заявки. Вирішенню цих проблем сприяють спеціалізовані курси, наприклад, курс "Подаємося і отримуємо бажаний грант за місяць" від Unistudy. Як зазначається на сайті порталу, під час проходження курсу розкриваються наступні питання:

- Пошук програм на спеціальних інтернет-ресурсах;
- Усвідомлення того, яка програма підійде саме тобі;
- Набуття практичних навичок у написанні всіх необхідних документів;
- Розуміння тонкощів апікаційного процесу та нюансів складання пакету документів залежно від програми [9].

У вищих навчальних закладах доцільно інформувати студентів про стипендії, доступні для студентів конкретного навчального закладу та проводити практичні заняття з навчання студентів знаходити гранти та стипендії.

Висновки. У статті розглянуто питання фінансування студентської мобільності. Належне фінансування програм мобільності майбутніх фахівців можливе лише за рахунок співпраці урядів, університетів та міжнародних організацій. Наголошено на необхідності інформування студентів про пошук джерел фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Gvetadze S. Financing the Mobility of Students in European Higher Education / Salome Gvetadze // European investment fund. – Luxembourg, 2014. – P. 16–18.
2. Orr D. The impact of fees on students' budgets [Електронний ресурс] / D. Orr, C. Gwosć, N. Netz // Social and economic conditions of student life in Europe. – 2012. – С. 1–3 – Режим доступу : http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/IB_Fees_091211.pdf.
3. Varghese N.V. Globalization, economic crisis and national strategies for higher education development [Електронний ресурс] / N.V. Varghese // Research papers IIEP. – 2009. – 33 с. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001864/186428e.pdf>.
4. Scholarships and financial support [Електронний ресурс] / British council // Education in the UK. – 2014. – Режим доступу : <http://www.educationuk.org/global/articles/scholarships-financial-support/>.
5. How to Finance Your Study Abroad Experience [Електронний ресурс] / Michigan state university // International studies and programs. – 2015. – Режим доступу : <http://studyabroad.isp.msu.edu/shared/afford.html>.

6. Наказ Міністерства освіти і науки України 29.05.2013р. № 635 Щодо затвердження Примірного положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс] // Вища освіта. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/dokumenty/spysok/3908-nakaz-ministerstva--635-vid-29052013>.
7. Кредитні програми MBA, навчання за кордоном. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Енергобанку // Кредити. – 2014. – С. 1. – Режим доступу : http://uk.energobank.com.ua/personal/loans/education_loans.
8. Катечка А. Хто готовий оплатити ваше навчання в Європі? [Електронний ресурс] / Анна Катечка // Портал osvita.ua. – 2013. – С.1–3. – Режим доступу : http://osvita.ua/abroad/higher_school/articles/35295/.
9. Подаємося і отримуємо бажаний грант за 1 місяць [Електронний ресурс] / Онлайн курс // Портал Unistudy. – 2015. – Режим доступу : <http://learn.unistudy.org.ua/course/>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Gvetadze S. Financing the Mobility of Students in European Higher Education / Salome Gvetadze // European investment fund. – Luxemburg, 2014. – P. 16–18.
2. Orr D. The impact of fees on students' budgets [Elektronnyy resurs] / D. Orr, C. Gwosć, N. Netz // Social and economic conditions of student life in Europe. – 2012. – С.1–3 – Rezhym dostupu : http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/IB_Fees_091211.pdf.
3. Varghese N.V. Globalization, economic crisis and national strategies for higher education development [Elektronnyy resurs] / N.V. Varghese // Research papers IIEP. – 2009. – 33 с. – Rezhym dostupu : <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001864/186428e.pdf>.
4. Scholarships and financial support [Elektronnyy resurs] / British council // Education in the UK. – 2014. – Rezhym dostupu : <http://www.educationuk.org/global/articles/scholarships-financial-support/>.
5. How to Finance Your Study Abroad Experience [Elektronnyy resurs] / Michigan state university // International studies and programs. – 2015. – Rezhym dostupu : <http://studyabroad.isp.msu.edu/shared/afford.html>.
6. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy 29.05.2013r. № 635 Shchodo zatverdzhennya Prymirnogo polozhennya pro akademichnu mobil'nist' studentiv vyshcheykh navchal'nykh zakladiv Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine 29.05.2013 Decree Number 635 On Approval of Regulations on Academic Mobility of Students in Higher Educational Institutions of Ukraine] [Elektronnyy resurs] // Vyshcha osvita [Higher education]. – Rezhym dostupu : <http://vnz.org.ua/dokumenty/spysok/3908-nakaz-ministerstva--635-vid-29052013>.
7. Kredytni prohramy MBA, navchannya za kordonom. [MBA Credit Programs, Studying Abroad] [Elektronnyy resurs] / Ofitsiynyy sayt Enerhobanku [Official Site of Enerhobank] // Kredyty. – 2014. – С.1. – Rezhymdostupu : http://uk.energobank.com.ua/personal/loans/education_loans.
8. Katrechka A. Khto hotovyy oplatyty vashe navchannya v Yevropi? [Who Is Ready to Pay for Your Studying Abroad?] [Elektronnyy resurs] / Anna Katrechka // Portal osvita.ua. – 2013. – С.1–3. – Rezhym dostupu : http://osvita.ua/abroad/higher_school/articles/35295/.
9. Podayemosya i otrymuyemo bazhanyy hrant za 1 misyats' [Apply and Get a Desired Grand within 1 Month] [Elektronnyy resurs] / Onlaynkurs [Online course] // Portal Unistudy. – 2015. – Rezhym dostupu : <http://learn.unistudy.org.ua/course/>.

Лысак О. Б. Финансирование программ мобильности будущих специалистов экономического профиля в Украине и ЕС.

Финансирование студенческой академической мобильности является важной предпосылкой роста количества мобильных студентов. В статье дан обзор путям финансирования обучения за рубежом. Проведено сравнение доступа к стипендиям и грантам в Украине и Европейском Союзе. Выявлено, что в ЕС доступ к стипендиям часто зависит от уровня экономического развития и политики стране. В Украине ответственность за поиск стипендий в большинстве случаев лежит на самих студентах. Дан обзор основных стипендиальных программ для украинцев.

Ключевые слова: финансирование, академическая мобильность, стипендия, источники финансирования.

Lysak O. B. Financing Mobility Programs of the Future Experts of an Economic Profile in Ukraine and the EU.

Funding for student academic mobility is an important prerequisite for the growth of the number of mobile students. The article provides an overview of the ways of financing education abroad. A comparison of access to scholarships and grants in Ukraine and the European Union is provided. Spending on education and mobility across Europe varies. In general, these costs consist of tuition fees, cost of living and other expenses, including insurance or pay for textbooks. As the cost of living in different EU countries is not the same, students from low-income countries are in a relatively worse position when moving to study in richer countries. It was revealed that in the EU access to the scholarships often depends on the level of economic development and the country's policies. In Ukraine, the responsibility for finding scholarships in most cases devolves on students themselves. Ukrainian students should master the basic skills and knowledge to participate in scholarship programs and grants. They provide enough funding opportunities, although many programs are unavailable for Ukrainian students, as our country is not an EU member. Secondly, a significant number of scholarships intended for

developing countries. A review of major scholarship programs for Ukrainians was given. Students should be encouraged to look for information on sources of funding, because almost every European University offers such features. At the same time it should be taken into account the fact that scholarships cannot cover the costs of training, requirements for obtaining them are quite high, and the advantage for the student is possession of the national language of the country.

Key words: *financing, academic mobility, scholarship, sources of funding.*